

Metody knihovnické práce (VIKBA04)

2. Vývoj knihovnictví v ČR po roce 1989

Martin Krčál

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Brno, 27. září 2013

České knihovnictví před rokem 1989

Období první republiky

■ 1. knihovnický zákon

- ❖ 1919 - Zákon o veřejných knihovnách obecných
 - pouze pro veřejné knihovny
 - každá obec musela mít svou knihovnu (do 2 let)
 - financováno obcí, definován i min. rozpočet
 - profesionální knihovník v knihovně nad 10.000 obyvatel
 - výpůjční doba dle počtu obyvatel, bezplatné služby
 - sestavil jej L. J. Živný, vycházel z angloamerických zkušeností a doplnil je zkušenostmi ze Skandinávie
 - na SVK a Podkarpatské Rusi až od roku 1926
 - i přes snahu nebyl za 1. republiky nikdy novelizován
 - problémy v době hospodářské krize

Situace za první republiky

- rozvoj knihovnictví (1919-1928)
- vzdělávání knihovníků
 - ❖ původně 2-3 týdenní kurzy (Živný)
 - ❖ 1920 - 1927 – Státní knihovnická škola (Tobolka), studium trvalo 1 rok
 - ❖ učila se dějiny knihtisku, katalogizace, půjčování a doplňování fondů
 - ❖ 1926 - kurzy na FF UK na 2 roky (Tobolka)

Situace za první republiky

■ vznik knihoven

- ❖ 1929 – vznik MěK v Praze, vlastní budova
- ❖ 1935 – Národní a univerzitní knihovna
 - v Klementinu, konzervační fond (J. Borecký)
- ❖ 1921 – Brněnská Veřejná knihovna obecní
 - dnes KJM, 1. knihovník J. Mahen (A. Vančura)
- ❖ 1923 – Univerzitní knihovna v Brně
 - dnes MZK, pro potřeby univerzity, dříve veřejná, vzniklo 14 poboček
 - univerzitní knihovny také v OL a BA

■ knihovnické spolky

- ❖ 1919 – Spolek čs. knihovníků a jejich přátel
 - Tobolka a Koutný
- ❖ 1927 – Spolek knihovníků veř. obecních knihoven
 - Brno, Mahen
- ❖ spolupráce se zahraničím (IFLA)

Situace za první republiky

- po roce 1929

- ❖ krize, problémy s financováním
- ❖ snížení životní úrovně
- ❖ větší využívanost knihoven
 - braková literatura

- 1935 – povinný výtisk

- 1937 – zákaz nacistických knih v knihovnách

- za války cenzura, problémy s financováním, uzavření univerzit

Vývoj po roce 1945

- obnova knihoven, spolků a škol
- 1948 – převrat, cenzura, knihovny přizpůsobovány potřebám státu
- 1950 – obnoveny knihovnické kurzy na FF UK
- 1953 – vznik středních knihovnických škol v Praze a Brně

Období 1948 - 1989

■ 2. knihovnický zákon

- ❖ 1959 - Zákon č. 53/1959 sb. O jednotné soustavě knihoven (2. knihovnický zákon)
 - všechny druhy knihoven
 - vytvořen jednotný systém knihoven
 - lidové (veřejné) knihovny, místní (malé obce), městské (velké obce), okresní, krajské, státní knihovny, vědecké knihovny, technické vědecké knihovny
 - důraz na spolupráci (MVS, výměna info, akvizice, metodiky,...) a centralizaci
 - zasloužil se o něj Jaroslav Drtina
 - přeměna NK na Státní knihovnu ČSR, povinnost konzervace fondu, budování České národní bibliografie, vedoucí knihovna, poradenství ostatním, centrální řízení

Období 1948 - 1989

■ knihovníci

- ❖ ve velkých knihovnách vystudovaní odborníci
- ❖ malé knihovny dobrovolníci, platí i o akademických knihovnách (pobočky)

■ literatura

- ❖ přednostní právo na nákup literatury
- ❖ nenakupuje se v zahraničí, orientace na SSSR a jeho literaturu a vědu
- ❖ vyřazování literatury (od 50. let) – indexy zakázaných knih

Období 1948 - 1989

- 1959 - Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací (ÚVTEI)
 - ❖ nákupy literatury ze zahraničí pro podniky
- 1974 – Zásady rozvoje ISK
 - ❖ zaměřeno na státní vědecké knihovny
 - ❖ budování regionálního fondu (povinný výtisk)
 - ❖ vytvářené souborných bibliografií a přispívání do ČNB
 - ❖ podpora menším knihovnám
 - ❖ podpora výzkumné činnosti
 - orientace na uživatelské výzkumy, publikační činnost,...

Spolupráce

- snaha o centralizaci postupů
- vytváření vlastních pravidel nebo inspirace v SSSR
 - ❖ nebyla potřeba spolupráce se zahraničím
 - ❖ 1959 - Pravidla jmenného katalogu (Nádvorník)
 - ❖ 1965 - ČSN 01 0195 Bibliografický (dokumentační) a katalogizační záznam
 - ❖ přístup se mění v 80. letech (pravidla ISBD v ČNB, automatizace)
 - ❖ více: <http://full.nkp.cz/nkkr/Nkkr9902/9902055.html>

Vývoj po roce 1989

Rok 1989

- dlouhá tradice knihovnictví
- vysoká míra centralizace
 - ❖ systém knihoven, legislativa
- chybějící prestiž
 - ❖ dobrovolní knihovníci
- chybějící literatura
 - ❖ zahraniční
 - ❖ cenzurovaná
- chybějící technologie
- prostory

90. léta

- měnící se společenské prostředí
- změna uživatelů
 - ❖ nové potřeby, kvalita, rychlost, komfort
 - ❖ nové služby
- transformace knihoven
 - ❖ menší správní celky, rušení okresů, kraje
- změny zřizovatelů
 - ❖ např. knihovny měst a obcí
- rekonstrukce, nové stavby

90. léta

- rozvoj spolupráce
 - ❖ zahraniční
 - ❖ domácí
- internet
- automatizace knihovnických procesů
- zavádění ICT
- standardizace

3. knihovní zákon

- 257/2001 Sb. Zákon ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (**knihovní zákon**)
 - ❖ základní rozdělení knihoven
 - ❖ otevírá systém knihoven
 - ❖ **definuje VKIS**

Získávání dokumentů

- návrat zakázané literatury
- nákupy ze zahraničí
- finanční prostředky
 - ❖ dlouhodobé podfinancování
 - ❖ stejné rozpočty **x** pokles nominální hodnoty, růst cen dokumentů (inflace, DPH) ⇒ méně zakoupených dokumentů
 - ❖ chybí prostředky na kvalitní a dlouhodobé systematické rozvíjení fondů
 - ❖ granty - podpora EIZ, kontinuita???
 - ❖ vliv krize 2009 (viz [Čtenář](#))

Získávání dokumentů

- EIZ – zvyšující se náklady (až +10% ročně)
- řešení = Open Access???
- nové typy dokumentů
 - ❖ problém legislativa (e-knihy)

Zpracování dokumentů

- výměna bibliografických záznamů
 - ❖ SK ČR, WorldCat
- sdílená katalogizace
- přijetí zahraničních standardů
 - ❖ AACR2, UNIMARC/MARC21,...
- nové typy dokumentů
 - ❖ zejména elektronické
- zavádění ICT
- větší požadavky uživatelů
 - ❖ na vyhledávání (nové postupy při zpracování)

Zpracování dokumentů

■ věcné zpracování

- ❖ MDT
- ❖ české ekvivalenty předmětových hesel LoC
- ❖ Soubor národních autorit
- ❖ metoda Konspektu

■ obohacování bibliografických záznamů

- ❖ obálky, obsahy, anotace,...
- ❖ Obálkyknih.cz, LibraryThink, OpenLibrary

Správa a ochrana dokumentů

- do roku 1989 chybí strategie a nástroje
- 90. léta – pokusy o nápravu (NKP)
 - ❖ pracoviště mechanické očisty, mikrobiologie a klimatologie, přímé digitalizace vzácných rukopisů a starých tisků
 - ❖ pracoviště ochranného reformátování novodobých dokumentů
- kvalitní technologie, dodržování mez. standardů, podfinancování

Digitalizace

- cenově dostupné technologie
- robotické skenery
- uchování národního dědictví
- projekt Národní digitální knihovna
 - ❖ spolupráce s Google Books (viz web MZK)
 - ❖ cíle:
 - digitalizace významné části bohemikální produkce 19. - 21. století
 - dlouhodobé uložení dokumentů ve spolehlivém digitálním úložišti
 - zpřístupnění digitálních dokumentů v jednotném rozhraní s vysokou mírou možné personalizace
 - ❖ do roku 2019

Digitalizace

■ e-prezenčka

- ❖ projekt MU (model přebírají i jiné knihovny)
- ❖ zpřístupnění dokumentů v knihovně
- ❖ omezení legislativou

Technologie

- knihovní systémy, katalogy
 - ❖ retrokonverze
- IS knihoven, intranet, webstránky
- nástroje pro správu a efektivní využívání EIZ
 - ❖ linkovací nástroje, metavyhledávače, velké indexy, citační SW, správa EIZ
- digitální knihovny
- komunikační technologie
 - ❖ VoIP, Skype, IM, sociální sítě
- Web 2.0, 3.0, Library 2.0, Cloud,...

Služby

- velká proměna
- snaha o srovnání se světem
- část služeb prošla transformací
- nové služby
 - ❖ reprografické, elektronické služby
- orientace na informační vzdělávání
 - ❖ dospělí, děti, podpora čtenářství
- zprostředkování služeb
 - ❖ jiné knihovny a instituce

Služby

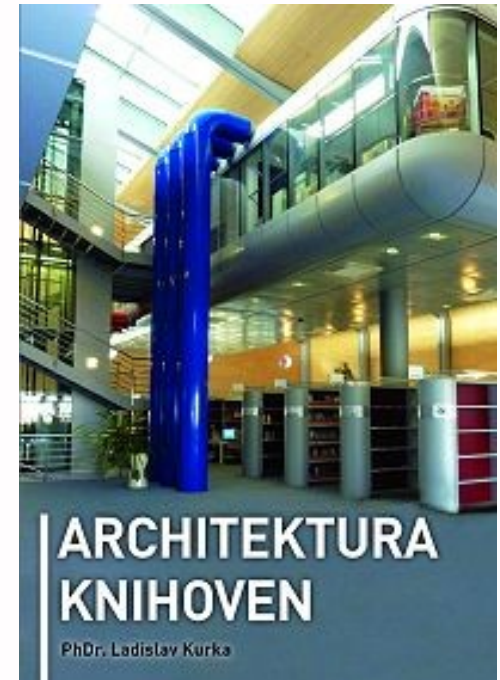
- rozvoj referenčních služeb
- virtualizace služeb
 - ❖ zatím jen katalogy, vzdálený přístup k EIZ, přístup k digitálním knihovnám, referenční služby, komunikace online
 - ❖ využití nových technologií (IM, soc. sítě, SL)
 - ❖ [Centrální portál knihoven](#)
- Library 2.0
 - ❖ individuální přístup, moderní služby, stálá dostupnost, komfort,...
 - ❖ blogy, RSS, wiki, soc. sítě, online nástroje

Knihovna = místo pro setkávání komunity

- důraz na pohodlí a komfort služeb
 - ❖ klidové a odpočinkové zóny
 - ❖ seminární studovny
 - ❖ občerstvení
 - ❖ provozní doba - model 24/7 ???
 - ❖ příjemný personál
- přestavby knihoven, finance
- ukázky

Architektura knihoven - tip

- **KURKA, Ladislav. *Architektura knihoven*. 1. vyd. Praha: Svaz knihovníků a informačních pracovníků České republiky, 2011. 86, 7 s. ISBN 978-80-85851-20-5.**

Služby

- spolupráce s jinými institucemi
 - ❖ komerční – pomoc s financováním, projekty
- objevování významu propagace a PR
 - ❖ Celé Česko čte dětem
 - ❖ Kniha mého srdce
 - ❖ spolupráce s médii
 - ❖ netradiční propagace (GR)

GUERRILLA READERS

READING BADGES
čtenářské placky

Jsi čtenář, knihovník? Rád čteš, miluješ knížky, nemůžeš se odtrhnout od své stečky, police s knihami u tebe doma už začíná většinou pokoje? Nebo nechceš (ne) číst, ale čtení fandíš a přispadá ti, že je v kurzu?

Guerrilla Readers ve spolupráci s Bad Gees představují sérii čtenářských plackek, ze kterých si určitě vybereš motiv, který ti sedí! Dej světlo světu, že fandíš Čtení! Placky k dostání na www.badgees.cz

WWW.BADGEES.CZ
WWW.GRADEES.CZ

BRIDGE-GIRL, VERONIKA VERONIKA, THE LIBRARIAN

Docela jsem pýtlán SEM

NABÍDNĚTE SVÝMI ČTENÁŘŮM VÍCE!

K "Z" jich zbývá ještě spousta. Kniha, které mě neosloví.

Vzdělávání

- změna obsahu knihovnické profese
- vzdělání pracovníků knihoven
- projekty CASLIN, MOLIN, NAKLIV, CEINVE
- jazyková bariéra
 - ❖ projekt MOLIN – m.j. vzdělávací centrum
- profesní sdružení knihovníků
 - ❖ SKIP, SDRUK, AKVŠ, SKAT, SUAleph,...
 - ❖ Mezinárodní (ALA, IFLA, OCLC, EBLIDA,...)

Vzdělávání

■ profesní časopisy

- ❖ Inflow, ProInflow, Ikaros, Knihovna Plus, Duha, Čtenář, Knihovnický zpravodaj Vysočina, Bulletin SKIP, Zpravodaj JIB, Sova, U nás,...

■ knihovnické akce

- ❖ Knihovnické konference, semináře, vzdělávací akce (web NTK)
- ❖ Akce na ProInflow)
- ❖ Conferencealerts.com (upozorňování na akademické konference)

■ e-learning

Spolupráce se zahraničím

- výměnné pobyty, výměna zkušeností
 - ❖ Erasmus, STELLA
- sdílení záznamů do zahraničních katalogů
 - ❖ WorldCat
- mezinárodní semináře a konference
 - ❖ Caslin, Inforum, Infos (SVK)
 - ❖ účast na zahraničních konferencích (podporují i sdružení – např. [AKVŠ](#), [SKIP](#))
- členství v hlavních mez. organizacích
 - ❖ např. [NKP](#), [NTK](#), [SKIP](#)

Spolupráce se zahraničím

- malá účast, spíše pasivní
- chybí osobnosti???
- jazyková bariéra
- přínos???
 - ❖ publikování českých zástupců v odborných časopisech = stále stejná témata, chybí nové info
 - ❖ rozvoj komunity po odborné stránce???
 - ❖ prestiž???
 - ❖ navázání trvalých vztahů a vazeb

Domáci spolupráce

- výměna zkušeností
- financování
 - ❖ projekty - automatizace, EIZ, nové služby
 - ❖ peníze z EU (např. OP VaVPI), absence Prahy
- Projekty:
 - ❖ Partsip, Nakliv

Knihovnická komunita

- spolupráce???
- omlazující se
 - ❖ zejména akademické knihovny
- nové nápady
- spolupráce v rámci oborů
 - ❖ např. HOK
- spolupráce dle témat
 - ❖ např. e-knihy
- nejednotnost, zájmové skupiny

Knihovnické ceny a soutěže

■ Knihovna roku

- ❖ uděluje ministr kultury
- ❖ nařízení vlády č. 5/2003 Sb., o oceněních v oblasti kultury, udělovaných MK...
- ❖ dlouhodobé zásluhy o rozvoj knihovnictví v obcích
- ❖ mimořádný přínos k rozvoji veřejných knihovnických a informačních služeb
- ❖ od roku 2003

Knihovnické ceny a soutěže

■ Cena Z. V. Tobolky

- ❖ uděluje SDRUK
- ❖ za rozvoj českého knihovnictví
- ❖ za celoživotní práci v knihovnictví

■ Knihovnická cena

- ❖ uděluje výkonný výbor SKIP
- ❖ za dlouholetou činnost v knihovnictví
- ❖ od roku 2001

Knihovnické ceny a soutěže

■ Ceny konference Inforum

- ❖ uděluje AiP na konferenci Inforum
- ❖ ocenění nejvýznamnějších a nejlepších českých produktů, služeb nebo činů spojených s EIZ

■ MARK

- ❖ uděluje SKIP
- ❖ cílem podpořit a ocenit mimořádné tvůrčí aktivity mladých pracovníků knihoven a studentů oboru, do 35 let
- ❖ 2010 - P. Škyřík, 2011 - H. Selucká, 2012 - B. Vorlíčková, 2013 - Ladislava Zbiejczuk Suchá, 2014 - víte kdo???

Knihovnické ceny a soutěže

■ Biblioweb

- ❖ uděluje SKIP
- ❖ soutěž o nejlepší webovou prezentaci knihovny
- ❖ od roku 2002

■ Kamarádka knihovna

- ❖ uděluje SKIP
- ❖ pro dětská oddělení knihoven
- ❖ od roku 2007

Knihovnické ceny

- mají smysl???
- k čemu jsou dobré???

Financování

- rozpočty
- programy podpory knihoven
 - ❖ granty
 - VISK, FRVŠ, Knihovna 21. století
 - ❖ Evropské strukturální fondy
 - OP VaVpi, OP VK,...
 - ❖ ostatní
 - [Finanční mechanismy EHP a Norské fondy](#)
 - ...

VISK

- usnesením vlády ČR ze dne 10. 4. 2000 č. 351 o Konceptci státní informační politiky ve vzdělávání
- vychází z Koncepce rozvoje knihoven
- hlavní cíl:
 - ❖ inovace veřejných informačních služeb knihoven prostřednictvím ICT
- financování
- 9 podprogramů

VISK - přehled podprogramů

Označení	Program
<u>VISK1</u>	Koordinační centrum programu VISK
<u>VISK2</u>	Mimoškolní vzdělávání knihovníků
<u>VISK3</u>	Program vytváření informačních center veřejných knihoven - ICEKNI
<u>VISK4</u>	Digitální knihovna a archiv pro informační služby knihoven
<u>VISK5</u>	Národní program retrospektivní konverze katalogů knihoven v ČR - RETROKON
<u>VISK6</u>	Národní program digitálního zpřístupnění vzácných dokumentů - Memoriae Mundi Series Bohemica
<u>VISK7</u>	Národní program mikrofilmování a digitálního zpřístupnění dokumentů ohrožených degradací kyselého papíru - Kramerius
<u>VISK8A</u>	Informační zdroje
<u>VISK8B</u>	Jednotná informační brána
<u>VISK9</u>	CASLIN - Rozvoj Souborného katalogu CASLIN a souboru národních autorit

Knihovna 21. století

- podpora nadstandardní knihovnické, informační a kulturně vzdělávací činnosti knihoven
- podporu dostupnosti informací pro občany se zdravotním postižením
- 4 podprogramy

Knihovna 21. století

- 1. Podpora práce s národnostními menšinami a integrace cizinců
 - ❖ realizace výstav, besed, soutěží
 - ❖ nákup dokumentů pro menšiny
- 2. Podpora všeobecné dostupnosti knihovnických služeb pro občany se zdravotním postižením
 - ❖ nákup dokumentů pro nevidomé a slabozraké
 - ❖ nákup ICT pro zpřístupnění knihovnických fondů a EIZ v knihovnách nevidomým, slabozrakým a sluchově postiženým

Knihovna 21. století

- 3. Kulturní, výchovná a vzdělávací činnost
 - ❖ rozvoj čtenářství, celoživotního učení, přednášky, semináře, besedy, soutěže a výstavy, vydávání publikací, podpora komunitní činnosti knihoven a služeb pro skupiny ohrožené sociálním vyloučením
- 4. Ochrana knihovního fondu před nepříznivými vlivy prostředí
 - ❖ restaurování historických a vzácných knihovních fondů, prevence plísní a ochrana před nepříznivými vlivy prostředí

Fond rozvoje vysokých škol (FRVŠ)

- MŠMT
- projekt musí být v souladu s dlouhodobým záměrem VŠ
- omezený počet projektů na univerzitu v projektu A

FRVŠ - programy

Označení	Program
A	Inovace a rozvoj laboratoří, ateliérů a pracovišť pro odbornou výuku a informačních technologií ve vysokoškolském vzdělávání
E	Vysokoškolské knihovny
F	Inovace studijních předmětů
G	Tvůrčí práce studentů směřující k inovaci vzdělávací činnosti

Microsoft Select

- zajišťuje T-Systems Czech Republic
- prováděcí smlouva **MS Select č. 5085930**
- výhodnější ceny produktů Microsoftu
 - ❖ akademické ceny
- [návod v PDF](#)
- [ceník](#)

Další projekty a programy

- <http://knihovnam.nkp.cz/sekce.php3?page=05> [Projekty na podporu knihoven.htm](#)

Strukturální fondy

■ OP Výzkum a vývoj pro inovace období 2007 – 2013 (OP VaVpI)

■ výzvy:

❖ 4.3 Vybavení odborných vědeckých a oborových knihoven v rámci PO3

- zabezpečit dostupnost vědeckých informačních zdrojů a související infrastruktury pro odborné vědecké a oborové knihovny
- efektivní využívání těchto zdrojů a infrastruktur
- vytvořit podmínky pro produkování kvalitních vědeckovýzkumných výsledků

❖ další výzvy

Strukturální fondy

- OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost období 2007-2013 (OP VK)
- konkurenceschopnost, vzdělávací projekty
- OP Výzkum, vývoj a vzdělávání (OP VVV) - nyní se připravuje:
- další info a plánované výzvy

Problémy ESF

- časová náročnost
 - ❖ krátké výzvy
- administrativní náročnost
- spolufinancování v úvodu
- jen velké projekty
 - ❖ dostatek finančních prostředků
- udržitelnost
- koncepčnost???
 - ❖ dočasný zdroj financí (do 2015)

Finanční mechanismy EHP/Norsko

- aktuálně 2009-2014
- pomoc ze zemí EHP a Norsko
 - ❖ Norsko, Lichtenštejnsko a Island
- až 3,3mld Kč
- [více info](#)

Programy „Norských fondů“

	Označení	Program
1	Uchovávání evropského kulturního dědictví	1.1 Ochrana a obnova nemovitého kulturního dědictví 1.2 Zlepšení péče a ochrana movitého kulturního dědictví 1.3 Obnova historických městských území a historických území v regionech 1.4 Obnova historického a kulturního dědictví v regionech 1.5 Odstraňování starých ekologických zátěží na pozemcích menšího rozsahu ve městech a obcích
2	Ochrana životního prostředí	2.1 Posouzení vlivů implementace mezinárodní legislativy na podmínky v oblasti ovzduší, vod a půd 2.2 Monitorovací systémy v regionech a následné využívání výsledků monitorování 2.3 Environmentální vzdělávání pro všechny úrovně státní a veřejné administrativy 2.4 Odpadové hospodářství - zajištění a řízení na místní úrovni 2.5 Podpora využití biopaliv a alter. zdrojů energie jako druhotného zdroje energie na místní úrovni 2.6 Redukce skleníkových plynů v České republice 2.7 Snížení poklesu biodiverzity a ochrana nedotčených biotopů 2.8 Podpora technologií pro snížení zplodin a spotřebu paliv, zvýšení bezpečnosti ve veřejné dopravě
3	Rozvoj lidských zdrojů	3.1 Program na podporu a rozvoj modernizace služeb veřejné administrativy na regionální a místní úrovni prostřednictvím využití IT technologií 3.2 Rozvoj a zlepšování poskytování sociálních služeb v regionech 3.3 Podpora nevládních neziskových organizací 3.4 Podpora začlenění menšin do společnosti 3.5 Programy na prosazování rovnosti pohlaví ve veřejném sektoru 3.6 Modernizace a vybavení jeslí, školek, škol, školních vzdělávacích center, dětských domovů
4	Zdravotnictví a péče o dítě	4.1 Systematická a primární prevence drogových závislostí 4.2 Prevence přenosných nemocí 4.3 Opatření pro zajištění bezpečnosti potravin 4.4 Programy podpory dětí se specifickými problémy
5	Podpora udržitelného rozvoje	5.1 Pomoc při prosazování a implementaci Strategii udržitelného rozvoje na místní a regionální úrovni
6	Vědecký výzkum a vývoj	6.1 Vědecký výzkum a vývoj v uvedených prioritních oblastech, zejména v životním prostředí, zdravotnictví a v oblasti životních podmínek dětí

Jak vnímáte knihovnu???

- Jak by měla vypadat ideální knihovna?
- Jaké služby nabízet?
- Mají ještě knihovny smysl?
- Mají knihovny nějakou budoucnost?

Děkuji Vám za pozornost

Martin Krčál
krcal@phil.muni.cz